

KO'ZI OJIZ O'QUVCHILAR XARAKTERINING O'ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Boqijonov Rasuljon Ravshanjon o'g'li.

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedogogika universtitedi doktoranti

ANNOTATSIYA

Ko'zi ojizlar uchun maxsus umumta'lim maktablari boshlang'ich sinfi uchun ona tili, matematika, tashqi olam bilan tanishtirish, tabiatshunoslik dasturlari umumta'lim maktablar DTS, dasturlariga muvofiq. Ta'limning maxsus shakllari va vositalarini qo'llashni ko'zda tutadiki, ular ko'ruv idrokini korreksiyalash va rivojlantirish, tasavvurlarini aniqlashtirish, ko'rgazmali obrazli tasavvumi takomillashtirish, o'z-o'zini nazorat va harakatlarni boshqarish usul va uslublarini shakllantirishga qaratilgan Ona tili dasturida tayyorlov bosqichida o'quvchilar sensor tajribani boyitish asosida tasavvurlarini shakllantirish, so'z va predmetning muayyan obrazi o'rtasida muvofiqlikni aniqlash, qo'lni yozuvga tayyorlash jarayoni boshlanadi. Matematika kursida tayyorlov bosqichi predmetlar shakli, kattaligi, miqdori, makondagi holati haqida tasavvurlarni aniqlash, sanoq material, kitobdagi illustratsiyalar bilan o'qituvchi yo'riqnomasi asosida ishlash ko'nikmasini shakllantirish bo'yicha mashg'ulotlardan boshlanadi.

Kalit so'zi: maxsus ta'lim tizimi, qo'lni yozuvga tayyorlash, korreksiya, dars jarayoni.

Ta'limning barcha bosqichlarida og'zaki sanoq, geometrik sanoqlar, chizma o'lchov ishlariga e'tibor kuchaytiriladi. «Tabiatshunoslik» dasturlarida predmet darslar, ekskursiyalar va amaliy mashg'ulotlar soni orttirilgan bo'lib, bu o'quvchilarning atrof voqelik haqida tasavvurlarini boyitish imkonini beradi. Tasviriy san'at dasturi o'ziga xosligi, av alo tasviriy faoliyat turlari, obyekt vavositalarini tanlashdadir. Tasvirlarni o'qish va bajarish, plastik modellash va amaliy dekorativ faoliyatga alohida e'tibor berilgan. Mehnat ta'lim dasturida o'z-o'ziga xizmat, texnik va qishloq xo'jaligi mehnati bo'yicha turlari tanlangan. Bu mashg'ulot uchun mehnat turlari va obyektlari saralangan bo'lib, ular predmet amaliy faoliyat rivojiga ko'maklashadi, tobora murakkab ish turlariga asta-sekin o'rganish va ijtimoiy-foydali mehnatda ishtirokini ta'minlaydi. Musiqa bo'yicha mashg'ulotlar umumiy o'rta ta'lim dasturlariga muvofiq olib boriladi. Ko'zi ojiz bolalarni umumta'lim fanlariga o'qitishda asosan umumta'lim maktablari dasturlaridan foydalaniladi, bunda ularning rivojlanish bosqichlari hisobga olinadi. Umumta'lim maktablarga nisbatan o'qitish vaqti uzaytirilgan. Ko'zi ojiz maktablarida bir yillik dastur materiallari bir necha yilga cho'zilib o'qitiladi. Ko'ruv protsessi buzilgan bolalarni umumta'lim maktablarida o'qitilganda ommaviy o'rta maktab programmalaridan foydalangan holda maxsus shakllar va metodlardan, ko'rgazmali didaktik vositalardan, tiflotexnik asbob-uskunalardan foydalaniladi. Ko'ruv protsessi buzilgan bolalar uchun maxsus

korreksion mashg'ulotlar tashkil qilinadi: ritmika, davolash fizkulturasi, nutq buzilishini korreksiyalash, sotsial- turmush va fazoviy orientatsiya bo'yicha mashg'ulotlar, ko'rishni idrok etishni rivojlantirish. Ma'lumki, ko'rish qobiliyati buzilganda bolalar rivojlanishida qator ikkilamchi buzilishlar yuzaga keladi. Bilish jarayoni (idrok, tasavvur, ko'rgazmali obrazii tafakkur) sustlashadi, jism oniy rivojlanish va harakat funksiyalari rivojida o'zgarishlar ro'y beradi (tezlik, aniqlik, kordinatsiya, harakat sur'ati, harakat aktlari o'lchamligi buziladi), ijtimoiy tajriba egallash cheklanadi. Korreksion — pedagogik ish qoida'ini asoslashda, zamonaviy tiflopedagogika mutaxassisari maxsus iyo'nalitirigan o'quv tarbiya ish ta'sirida o'zgarish, korreksiya, kompensator qayta qurilishlarga uchraydigan bolalardagi biriamchi va ikkilamchi buzilishlar, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim, tarbiyasi va rivojlanishi qonuniyatii nisbati haqidagi konsepsiyadan kelib chiqadi. Bunda ko'rishda chuqur nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishidagi umumiy qonuniyat va spesifik xususiyatlarni hisobga olgan differentsiyalangan yondashuv muhihi ahamiyatini yanada oshiradi. Buzilgan funksiyalarni kompensatsiyalash va korreksiyalash, anormal bo'lgan rivojlanishida ta'lim va tarbiyaning yetakchi rolini o'rganish masalalari bo'yicha dastlabki nazariy qoidalar L.S.Vigotskiy, T.A.Viasova, M.I.Zemsova, YU.A.Kulagin, A.L.Litvak, V.I.Lubovskiy, I.K.Marchulis, L.I.Sognuevalar tomonidan ishlangan. Ma'lumki, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishi biologik va ijtimoiy omillar birligi bilan shartlangan. Shu sabab, ular rivojlanishiga biologik va ijtimoiy omillar ta'siri va ularning o'zaro munosabatini aniq tasavvur etish lozim. Ko'rish patologiyasi mavjud bolalar rivojlanishi funksiyalar buzilishining klinik shakllari, xarakteri va og'irligi, eshitish, harakat va ko'rish analizatorlari saqlanganligi, ruhiy faoliyat oliy shakllari va umuman shaxsning rivojlanishi darajasi, qaysi yoshda ko'rish qobiliyati yo'qotilgan, ta'lim va tarbiya mazmuni, shakl va metodlariga bog'liq. Ta'lim va tarbiya bilan bog'liq bo'lgan bola rivojlanishidagi ijtimoiy omillar rolini ta'kidlaymiz. Bola o'z hayotini ilk kunlaridanoq uni o'rab turgan ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirda bo'ladi, bu muhit bola rivojida muhim shart va manba sanaladi. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarda murakkab psixik jarayonlar rivojlanishi korreksion yo'nalishiga ega bo'lgan ta'lim va tarbiyaga bog'liq bo'lib, u kompensatsiya jarayonlari rivoji bilish faoliyati kamchiliklarini tugatish, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar shaxsi tiklanishidagi potensial imkoniyatlarni izlashni ko'zda tutadi. Korreksion ish mazmuni va didaktik usullar differentsiyalash, bola yoshiga moslash, o'quv materialini idrok etish va makonda orientatsiyalanish xususiyatlari asosiga quriladi. Bolalik yoshida kompensatsiya imkoniyatlarini baholashda nafaqat shakllanib bo'lgan kompensatsiya mexanizmlari, balki shakllanishi va tiklanish bosqichida turgan mexanizmlar, L.S.Vigotskiy ta'biricha «bola rivojlanishining eng yaqin zonasi» ham hisobga olinadi. Bu zonani hisobga olish kompensatsiya jarayonlarini boshqarish, Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarda buzilgan va yetarlicha rivojlanmagan funksiyalarni korreksiyalash va tiklashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kompensatsiya jarayonlari asta-sekinlik bilan rivojlanadi va funksiyalar sistemali qurilishi alohida tarkibi va o'ziga xosligi bilan

xarakterlanadigan rivojlanishning m a'lum bosqichlariga ega. Qator mualliflar tadqiqotlarida bola antogenetik rivojlanishining turli bosqichlarida kompensatsiya jarayonlari shakllanishining turli senzitiv davrlari ham mavjud. Bu ta'lim va tarbiyani bola rivojlanishining turli bosqichlarida tashkil etish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarni har tomonlama klinik va psixologik pedagogik o'rganish, ularning bilim va amaliy shakllari tahlili ko'rsatadiki, ta'lim va tarbiya jarayonida mazmun, metodlar va differentsiyalangan yondashuv bilan bog'liq holda rivojlanishdagi nuqsonlar kompensatsiyalanadi va korreksiyalanadi deb hisoblashga asos bor. «Faqat tanish predmetlar va tanish xossa yoki munosabatlar bilan fikrlash mumkin: demak, fikrlash uchun oldindan predmetlarni bir-biridan farqlash, ulami tanish va keyin predmetlar xossalari va o'zaro munosabatlarni farqlash malakasi berilgan bo'lishi kerak, bu esa dastlab hissiyot tomonidan beriladi», - deb yozadi I.M.Sechenov, hissiy bilim cheklanganda ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarda so'z ifodalari formalizmi, nutq verbalizmi, ya'ni so'zlarning katta zaxirasi va predmetlar obrazlari yetarli bo'lmagan zaxirasi o'rtasida nomuvofiqlik yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. P.M.Po'latova Maxsus pedagogika (Oligofrenopedagogika) - G'.G'ulom, 2005-yil.
2. P.M.Po'latova Maxsus maktablarda ekologik ta'lim-tarbiyaning ilmiy-metodik asoslari - «Fan va texnologiya», -T.: 2008-yil.
- 3.У .Кулагин «О наглядных пособиях для школ слепых, воспринимающих с помощью осязания» -М ., 1991.
- 4.В.Денискина «Особенности элементами геометрии учащимся начальных классов школ слепых детей» -М ., 1997.
- 5.М.Земцова «Пути компенсации слепоты» -М ., 1995.
- 6.Р.Охипов «Математика» укув кулланма. Фаргона,1992 йил. 7.В.Феокистова «Хрестоматия по истории тифлопедагогике» -М ., 1987.
- 8.S. Dangalov «Tiflopedagogika tarixi va uning ahamiyati T.: 2010 yil.